

УДК 371.343.3-053.81

ВПЛИВ ЦІННІСНО-НОРМАТИВНОЇ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ НА ПРОЯВИ ДЕВІАЦІЙ

Смук Оксана Тарасівна
Козубовський Максим Ростиславович
м.Ужгород

Молодь сьогодні знаходиться перед проблемою розробки життєвої стратегії, моделі майбутнього життя, які передбачають вибір засобу життя, напрямків, визначення головних цілей життя. Можна констатувати, що для значної кількості молоді протиправна, асоціальна поведінка визначається нормальною для своєї вікової когорти.

Ключові слова: девіації, адикції, делінквентність, соціальна аномія, ціннісно-нормативна дезінтеграція

Процеси трансформації, які відбуваються в сучасному українському суспільстві та означають перехід до нової моделі розвитку, супроводжуються глибокою кризою, яка охопила усі сфери суспільства. Фактично, український соціум знаходиться сьогодні у стані ціннісно-нормативної дезінтеграції, тобто соціальної аномії, яка виявляється як на макро-, так і на мікросоціальному рівнях організації суспільства. При цьому відбувається заповнення соціального простору девіантними цінностями, порушення або ігнорування значною частиною індивідів існуючих норм права та

моралі. В умовах кризового стану суспільства особистість опинилася в складній ситуації вибору цінностей, пріоритетів, засобів адаптації, і найбільш гостро ця проблема проявляється у молодіжному середовищі.

Проблеми процесу трансформації та соціальних змін розглядаються в наукових працях П.Бергера, І.Валерстайна, Т.Лукмана, П.Штомпки. Серед українських соціологів розробкою цієї проблематики займаються І.Бекешкіна, Є.Головаха, В.Небоженко, Н.Паніна, Л.Сохань, В.Шинкарук.

Молодь сьогодні знаходиться перед проблемою розробки життєвої стратегії, моделі майбутнього життя, які передбачають вибір засобу життя, напрямків, визначення головних цілей життя. Можна констатувати, що для значної кількості молоді протиправна, асоціальна поведінка вважається нормальною для своєї вікової когорти. Тобто спостерігається інституціалізація девіації, перетворення її на соціально прийнятний тип поведінки.

Девіацію можна визначити як окремі вчинки або їхню сукупність, які входять у протиріччя з прийнятими в суспільстві юридичними, моральними й соціальними нормами. У жодному суспільстві неможливо провести лінію й просто розділити всіх на тих, хто відхиляється від норм, і тих, хто їм підкоряється.

Молодь розглядається як велика соціальна група, що має специфічні соціальні й психологічні риси, наявність яких визначається віковими особливостями молодих людей і тим, що їх соціально-економічне й суспільно-політичне положення, їхній духовний світ перебуває в стані становлення. У сучасній науковій літературі до цієї групи зазвичай відносять людей у віці від 15 до 30 років.

1. До основних типів девіантної поведінки в сучасних умовах можна віднести злочинність, алкоголізм, проституція, наркоманія. Кожний тип девіантної поведінки має свою специфіку. В основі саморуйнівної поведінки лежить намагання сховатись від життєвих проблем. Не тільки наркотична, алкогольна, а й будь-яка інша прогресуюча залежність, в тому числі і від гральних автоматів-атарактична мотивація -гедоністична мотивація виступає продовженням і розвитком атарактичної: атарактична приводить емоційний стан із зниженого в нормальний, а гедоністична сприяє підвищенню нормального настрою.

2. мотивація з гіперактивацією поведінки близька до гедонічної, але базується не на ейфоричному, а на активуючому ефекті речовини. Виникає потяг до виведення себе із стану пасивності, байдужості, апатії і бездіяльності.

3. субмісивна мотивація – відображає невміння протистояти тиску оточуючих, нездатність відмовитись від пропозиції оточуючих прийняти алкоголь, наркотики, або інші речовини. Дана мотивація характерна для осіб тривожних, конформних, сором'язливих.

4. псевдокультурна мотивація базується на світоглядних установках і естетичних пристрастях. Поведінка індивіда носить характер причетності до культури, традицій, вибраного кола осіб. При псевдокультурній мотивації важливим є не стільки саме вживання речовини, як демонстрація цього процесу оточуючим.

Поняття алкоголізм вживається мінімумом у двох аспектах. У медичному алкоголізм – це хронічне захворювання, що характеризується патологічним (нескоримим) потягом до спиртних напоїв. У соціально-правовому алкоголізм - форма девіантної поведінки, що виражається в зловживанні спиртними напоями. Особливість пияцтва та алкоголізму як девіантної поведінки в тому, що ці явища виступають як каталізатор, що сприяє прояву інших видів соціальних відхилень: злочинності, адміністративних правопорушень, самогубств, аморального поведіння й ін.

Для молоді основним мотивом вживання алкоголю є наслідування, засноване на прагненні довести свою приналежність до певної соціальної групи. Мотивами вживання алкоголю можуть стати також прагнення «забутися», піти

від ситуації, що травмує, звільнитися від комплексів, зняти стрес. Іноді демонстративне вживання алкоголю може бути проявом «бунту» при реакції емансипації.

Звичайно, проблема подолання пияцтва й алкоголізму є дуже складною, вона включає економічний, соціальний, культурний, психологічний, демографічний, юридичний і медичний аспекти. Тільки з обліком всіх цих аспектів можливе її успішне рішення.

В останні роки в країні зі швидкістю сходу лавини наростає в числі девіантних відхилень у поведінці людей таке трагічне захоплення й наступна хвороблива пристрасть, як наркоманія.

Наркоманія (греч. нарке - заціпеніння й мапіа - безумство) - це група захворювань, які проявляються потягом до постійного прийому в зростаючих кількостях наркотичних лікарських засобів і наркотичних речовин, внаслідок стійкої психічної й фізичної залежності від них з розвитком абстиненції при припиненні їхнього прийому.

Результати соціологічних досліджень показують, що головні мотиви споживання наркотиків - бажання відчувати задоволення, бажання випробувати гострі відчуття, ейфорія. А оскільки мова в більшості випадків іде про молодих людей, ці мотиви підсилюються соціальною незрілістю, безтурботністю, легкомудством. Більшість опитаних наркоманів (77,1%) пристрастилися до зілля під впливом інших осіб, головним чином споживачів наркотиків із числа друзів, знайомих, причому нерідко прилучення відбувалося в компанії гедоністично настроєної молоді [4].

Споживання наркотиків у молодіжному середовищі дуже часто носить саме груповий характер. Багато наркоманів приймають наркотики в громадських місцях (на вулицях, у дворах, у кінотеатрах, у кафе, на пляжах), деякі можуть це зробити в «будь-якому місці».

Рання наркотизація порушує процес гармонійного розвитку на фізичному, психічному й інтелектуальному здоров'ї підлітка. Так, у наркоманів значно вповільнюється темп розумових операцій. Для них характерна відсутність або розмитість моральних обмежників, моральних норм, бідність емоцій, підвищена сугестивність, відсутність творчих здатностей.

У молоді, на відміну від дорослих наркоманів, спостерігається швидкий темп залежності від наркотику, настання амнестичних сп'янінь (ейфорії) від невеликих по величині доз, важке протікання процесу абстиненції. Всі ці явища відбуваються паралельно з дезадаптацією і аморалізацією молоді, тому часто виступають в ролі суб'єкта або об'єкта протиправного поведіння.

Головна небезпека наркоманії - не стільки в заподіяній фізіологічній шкоди особі, що споживає наркотики, скільки в наступній деградації особистості, що наступає в 10-20 разів швидше, ніж при алкоголізмі. Наркомани перестають цікавитися своєю роботою, а потім і зовсім залишають неї. Поступово послабляються й припиняються корисні соціальні зв'язки з колегами на роботі або навчання, друзями, виникають ускладнення в родині, розвиваються егоїстичні риси характеру, лицемірство, облудність, увага концентрується лише на власній особистості й на проблемі придбання наркотиків. [4]

Соціологічні дослідження показують компенсаторний характер девіантної поведінки. У першу чергу це стосується вживання наркотиків, які заповнюють недостачу спілкування, уваги з боку близьких, емоційного тепла, різноманітних вражень, а також знімають стреси, фобії різного виду.

Молодим людям гостро не вистачає яскравих вражень; сірість, щоденність буття, позбавлена позитивних емоцій і задоволень, підштовхує деяких з них до вживання наркотичних і токсичних речовин. Вживання наркотиків можна розглядати як складну молодіжну субкультуру, овіяну ореолом таємничості, виконуючу функцію втечі від реальних проблем, труднощів, невпорядкованості у світ міражів і ілюзій. Причому, у багатьох категорій молоді немає нестачі

вільного часу. Комерціалізація дозвілєвої сфери не дозволяє багатьом молодим людям проводити вільний час цікаво й з користю для здоров'я (фізичного й духовного).

За даними соціологічних досліджень, проведених у м. Києві (2011-2012 рр.), на запитання про типові заняття у вільний час 19% опитаних молодих людей відповіли: «Іноді випиваємо з знайомими», а 7% відзначили, що вживають наркотики. На контрольне запитання: «Що Вас притягує у вашу компанію?» 14% респондентів указали: «Можливість випити й піймати «кайф». Вивчаючи мотиви першого вживання наркотику, соціологи в 2011 році одержали відповіді: не було чим зайнятися, аби провести час, було нудно, друзі запропонували. Для багатьох молодих людей характерне невміння одержувати задоволення від повсякденної роботи, досягнутої мети, перемоги над собою. Не секрет, що вживання наркотиків супроводжується безладними сексуальними контактами юнаків і дівчат, збіднює їх в емоційній і інтимній сферах.

Соціологи фіксують сьогодні кризу соціальної сфери в силу суперечливого впливу основних суб'єктів соціуму (родини, навчального закладу, групи однолітків, засобів масової інформації) на молодих людей. Незважаючи на конфлікти з батьками, родина є для них значимою сферою життя. Вона впливає на її членів через традиції, стиль спілкування, емоційну атмосферу, самим укладом життя програмує подальший життєвий шлях дітей. Серед традиційно виконуваних родиною функцій на перше місце в умовах нестабільного суспільства виходить психотерапевтична, «підтримуюча» функція, що дає її членам почуття захищеності й психологічного комфорту. Залежно від того, наскільки повно реалізовано цю функцію, можна судити про ступінь благополуччя родини, її можливості протистояти девіантній поведінці молодої людини, яка у ній проживає.

Дослідники відзначають, що ще одним немаловажним фактором є соціальне оточення [4]. Шанс стати наркоманом вище в тих, хто спілкується з людьми, які вживають наркотики (алкоголіком - з людьми, які зловживають алкоголем і т.д.). Тому що тенденція до наслідування є об'єктивною особливістю процесу соціалізації особистості, що формується, то не можна не враховувати і явище наркоманії як одну з моделей соціального поведіння.

Боротьбі з наркоманією можуть сприяти міри соціального, економічного, культурного характеру, у тому числі й ті, які застосовуються для викорінювання алкоголізму. Але, з огляду на специфіку розвитку наркоманії, у боротьбі із цим типом делінквентної поведінки варто використовувати й спеціальні міри - медичні, правові.

Одним з найбільше трагічних типів девіантної поведінки є самогубство або суїцид. Суїцид (від англ. suicide - самогубство) - дія, навмисно спрямована на позбавлення себе життя. До суїцидів не можуть бути прилічені випадки загибелі по необережності, а також у стані неосудності. В основі будь-яких суїцидальних проявів лежить соціально-

психологічна дезадаптація.

Дослідження свідчать, що фактором, який провокує суїцидну поведінку, виступає специфічна комбінація таких характеристик, як стать, вік, освіта, соціальний і родинний стан. Дослідження показують, що рівень самогубств найчастіше стійко корелює з рівнем промислового розвитку країни й часток населення, що проживає в містах. Чим вище ці показники, тим, як правило, вище рівень самогубств. Все це дає підстави бачити причини росту або скорочення числа самогубств у конкретних особливостях способу життя (наприклад, побутової непорядкованості), специфіці міжособистісних відносин, урахувати історичні, релігійні й культурні традиції, які зложилися в тій або іншій країні, у тому або іншому регіоні. Звичайно, безсумнівний зв'язок суїцидного поведіння з іншими формами соціальних відхилень, наприклад, з пияцтвом. Судовою експертизою встановлено, що приблизно: 68% чоловіків і 31% жінок, які кінчають з життям, перебувають в стані алкогольного сп'яніння [1].

Молодіжному віку властиві свої особливості суїцидальної поведінки. Для суїцидентів молодіжного віку характерне прагнення бути свідком реакції навколишніх на свою смерть. При здійсненні суїциду смерть не планується дітьми й підлітками з такою визначеністю, як дорослими. Відсутність у молоді знань про самогубства створює підвищену погрозу смерті поза залежністю від форми самовпливу. Небезпеку також підвищують вікові особливості біологічної реактивності організму на такі наслідки суїцидальної спроби, як інтоксикація, травми або асфіксія.

В нашій країні серед молоді росте число алкоголіків, наркоманів. Опитування учнів та студентів (вік 15-20 років, половина - дівчатка) показали, що 52,8% досить часто вживають спиртні напої, 10,2% хоча б раз у житті пробували наркотичні, а 9,8% - токсичні речовини. Фактично кожний десятий з них ризикує стати хронічним алкоголіком, нарко- або токсикоманом [2].

Проаналізувавши статистичний матеріал, можна зробити висновок, що в період кризи, яку переживає українське суспільство, спостерігаються катастрофічні темпи зростання усіх видів молодіжної девіації та значне її омолодження, розповсюдження агресивного стилю поведінки серед молоді.

Усі види девіантної поведінки взаємопов'язані та здійснюють один на одного взаємний вплив, мають загальну природу виникнення. Взаємовплив та взаємозалежність є відносно стійкими та можуть мати вид індукції декілька форм соціальної патології, коли одне явище підсилює інше.

Таким чином, в суспільстві спостерігається суперечливість функціонування моральних і правових норм, яка викликає розмитість меж дозволеної та девіантної поведінки, і як наслідок - розповсюдження усіх видів відхилень серед української молоді, їх взаємозв'язок та набування ними надзвичайних форм.

Література та джерела

1. Демічева А.В. Проблеми девіантної поведінки молоді в умовах трансформації сучасного українського суспільства / Алла Валеріївна Демічева. - Харків, 2007.
2. Демічева А.В. Фактори роста девиантного поведения в современном украинском социуме // Придніпровський науковий вісник. - 2005. - №20.
3. Дюркгейм Е. Самогубство: Соціологічне дослідження / Пер. з фр. Л.Кононович. - К.: Основи, 1998. - 519 с.
4. Иванова Т.В. Отклоняющееся поведение и употребление подростками наркотиков // Социологические исследования. - 1992. - №7. - С.103-105
5. Наркомания как форма девиантного поведения / под ред. М.Е.Поздняковой. - М.: Ин-т социологии РАН, 1997. - 64 с.

Український соціум знаходиться сьогодні в стані ціннісно-нормативної дезинтеграції, то єсть соціальної аномії, котра проявляється як на макро-, так і на мікросоціальному рівнях організації общества. В обществе наблюдается противоречивость функционирования моральных и правовых норм, которая вызывает размытость границ разрешенной и девиантного поведения, и как следствие - распространение всех видов отклонений среди украинской молодежи, их взаимосвязь и приобретение ими чрезвычайных форм

Ключевые слова: девиации, аддикции, делинквентность, социальная аномия, ценностно-нормативная дезинтеграция.

Ukrainian society is now in a state of disintegration of value-normative, ie social anomie, which appears as the macro and micro levels of society. Having analysed the statistical data we can conclude that during the crisis in the Ukrainian society there is a catastrophic growth rate of all types of youth deviations characterised by its rejuvenation, propagation of aggressive behaviour among the youth. All kinds of deviant behaviour are interconnected and have mutual influence with the general nature of occurrence. Interference and interdependence are relatively stable and may have some kind of induction forms of social pathology, when one phenomenon reinforces the other. Thus, there is a contradiction in a society in functioning of moral and legal norms, which causes the blurring of permitted and deviant behaviour, and as a result – distribution of all kinds of variations among the Ukrainian youth, their interconnection and extraordinary forms. One of the most tragic types of deviant behaviour is suicide.

Key words: deviation, addiction, social anomie, value-normative disintegration